

ET SIDSTE FARVEL

Af Carsten Jensen, forfatter

Når man skal holde en begravelsestale, er det en uskreven lov, at man siger noget pænt om den afdøde. De fleste mennesker har på et eller andet tidspunkt i deres liv været givende og generøse eller bare pligtopfyldende. Strålede de ikke, udfyldte de i det mindste en plads.

Og så er der de tilfælde, hvor mennesker dør i dyb ensomhed, forsømte og oversete. Eller fordi nogen skubbede til dem og gjorde aktivt skade på dem. Så kan der også være skyld og anklager i en begravelsestale, en alt for sen opvågning til det ansvar, vi alle har for hinanden.

Og hvis det er et stykke natur, der forsvinder, en plante, der ikke lyder lysets kalden, når foråret kommer, en fugl, hvis sang forstummer, et dyr, der ikke finder nogen partner at parre sig med, et insekt, hvis summende arbejdsomhed brat hører op? Eller hvis det er en hel fjord, hvor alt liv forsvinder? Holdes der så også begravelsestaler?

Hvordan siger vi farvel til den natur, vi tog for givet? Vi ved dog, at vi mennesker hver for sig har begrænset levetid. Men arter? De har en slags evighed i sig, tror vi. Så se på den såkaldte rødliste. 1.932 danske planter, svampe og dyrearter er truet af udryddelse. Men en hel fjord med dens vrirlende, mangfoldige liv? Hvilken krig har været ført i dens blå vande?

Sidste år i september blev Vejle Fjord erklæret for en død zone. Jeg har en ven med hus ud til fjorden på toppen af en høj, græsklædt skrænt, hvor dådyr af og til dukker op. Der er udsigt til Fyn og Lillebæltsbroen med dens smukt svungne hæng, natur og civilisation samlet i et billede. Når jeg ser ud over det glitrende blå vand, kan jeg ikke se, at livet i det er borte.

Men så kommer video-optagelserne, da Vejle Fjord sidste år i september erklæres død på grund af iltsvind. Kravlende krabber og gispende fisk, der søger mod en kajkant, på vej mod luftens fremmede element, desperat drevet af overlevelsens sidste bud, en smule af den ilt, som deres gæller ikke længere finder i fjordens vand. Og søstjerner, et af havets mange poetiske påfund, der kravler over døde muslinger på flugt fra det kvælende algelag, der dækker fjordbunden. Og en efter en slukkes de så, disse invitationer om ikke til vores gane, så dog til vores fantasi.

Da Greenpeace inviterer mig til at holde en begravelsestale over Vejle Fjord, står jeg over for et dilemma. Begravelsen den 6. april skal holdes ved bredden af fjorden. Der vil være en præst, gravøl og sænkning af gravsten, alle disse ritualer, der skal forsone med tabet og måske endda give en smule håb. Men vil en begravelsestale ikke mest af alt minde om en politirapport?

For der er en drabsmand, og vi er alle hans medvidere, det landbrug, der nægter at begrænse sin udledning af kvælstof. For gødning skal der til, vækst, skal der til, en udpint, misbrugt jord trænger til kunstigt åndedræt. Og så ryger livet langs de danske kyster med i købet i det, de indenfor militæret ville kalde collateral damage, utilsigtet skadevirkning, som når et missil ved

en fejl rammer uskyldige civile. Så det er den status, havlivet langs vores kyster og i vores fjorde har: Uskyldige liv, der stod i vejen i landbrugets krig med naturen.

Danmark er målt pr. indbygger en af de største CO₂-udledere i verden, nummer seks på den sorte verdensrangliste over klodens mest effektive kvælere, og allerede den 18. marts, tolv dage tidligere end sidste år, havde vi opbrugt vores del af planetens ressourcer. Hvis der var en tilsvarende deprimerende rangliste over kvælstofudledere, ville Danmark med landbruget i spidsen sikkert kunne fejre lignende triumfer.

Vi er jo vant til begravelsestaler over hele erhverv. Ikke mindst over minkbranchen, en flok af professionelle dyremishandlere, hvis fåtallige udøvere i erstatning for en brat nedlukning modtager et beløb, som nu nærmer sig 30 milliarder, en astronomisk sum i samme størrelsesorden som omkostningerne til Storebæltsbroen eller den københavnske metro.

Den egentlige skandale var ikke nedlukningen af en i forvejen konkurstruet branche, men dansk presses ukritiske køb af branchens velscenesatte Tude-Marie-historier om hårdt arbejdende familier, der efter generationers selvopofrende indsats mistede deres livsgrundlag. Forfatteren Mathilde Walter Clark, der fortjent har vundet flere priser på sin afdækning af den virkelige skandale i bogen "Det blinde øje", gjorde det helt basale, som journaliststanden undlod: Hun researchede. Hun købte ikke en løgnehistorie. Hun satte sig for at undersøge virkeligheden.

Når dansk landbrug føler sig presset af berettigede krav om CO₂-afgifter og begrænsning af den dræbende kvælstofudledning, reagerer branchen på lignende måde. Vi får historien om Danmarks ældste erhverv, slægtsgårde, der har været i familie-eje siden Gorm den Gamle, og vi forstår, at ethvert krav til landbruget svarer til et mord på kongefamilien.

Sandheden er aldeles udansk. Kun 7.500 landbrugsvirksomheder er selvejende. Der er med andre ord stort set ingen selvstændige landmænd tilbage. Omkring 40 % af lønarbejderne i fødevarerbranchen er østeuropæere, der er både underbetalte og rettighedsløse, sådan som Fagbladet3F til overflod har dokumenteret det. Er det denne slavelignende arbejdskraft, der udgør essensen af danske værdier siden Gorm den Gamle?

Landbruget er landets mest subventionerede erhverv, og ville formodentlig ikke eksistere uden EU, da den gennemsnitlige landbrugsvirksomheds årsoverskud omtrent på kroner og ører svarer til EU-støtten. Ingen arbejdsløshedsbølge ville skylle over Danmark, hvis landbruget blev nedlagt i morgen. Ingen økonomisk katastrofe rejse sig i horisonten. Livet ville vende tilbage i havet omkring Danmark, naturen ville blomstre igen, og ingen ville savne lobbyisterne fra Landbrug og Fødevarer, ja, selv det flertal i Folketinget, der stik imod befolkningens ønsker i årtier har adlydt deres diktater, ville drage et lettelsens suk.

Jamen, ville vi ikke dø af sult uden vores landbrug? Vi producerer årligt 343 kilo kød pr. indbygger. Hvor mange af os spiser hver dag et kilo kød? 80 procent af dansk landbrugsjord er

helliget produktion af dyrefoder. Der kunne ske en drastisk reduktion, for ikke at sige en total omlægning, af dansk landbrug, og vi ville stadig gå mætte i seng - og i øvrigt være sundere.

Alle frygter traktorførerne, Danmarks nye magtfulde pressionsgruppe, som, hvis de bliver pålagt så meget som en krone i CO2-udgift, truer med i en storlået imitation af Putins invasion af Ukraine at blokere motorvejene og landets hovedstad. Med deres trusler har bøhmændene tilsyneladende fået hånds- og halsret over dansk klimapolitik. For hvem tør være uenig med en vred traktorfører?

Jamen, så lad dog disse militante planethadere være vrede. Lad dem blokere motorvejene indtil den dag, hvor plejehjemmet venter på dem. Så kan vi andre i mellemtiden forny og udbygge togsystemet og gøre den offentlige transport gratis. Og nægter de at flytte sig fra hovedstadens gader, så pynt deres traktorer med blomster og grønt løv og lad børnene tegne overskæg på bøhmændenes fortrukne ansigter og munter graffiti på deres dødsmaskiner. Grin af traktorførerne. Gør de nye livsnødvendige klimalove, som de er så indædte modstandere af, til en folkefest.

Vi mangler i forvejen arbejdskraft i Danmark, og hvem siger, at nye arbejdspladser skal have skadelige, naturnedbrydende formål? Kunne vi ikke også stile mod et blomstrende land, hvor nye arbejdspladser var meningsfulde og sonende over for den ødelagte natur? Hvad hvis vi ligefrem satte os for at kalde fiskene, fuglene, og insekterne tilbage og afskaffede svinenes lidelser? Ville det være enden på Danmark? Eller ville det i stedet være vores store bidrag til en levedygtig klode?

Det siger sig selv, at en CO2-udgift ikke er nok. Der skal en omlægning af den danske jord til, langt mere fri natur, mindre dyrkningsarealer, ingen dyremishandling, større diversitet i afgrøderne, der omsider skal afvænnedes fra deres narkoman-agtige afhængighed af den kvælstofholdige gødning, der forgifter øer, søer og havet langs kysterne. Jo, dansk landbrug er en misbruger, der i en ond cirkel ustandseligt sprøjter stoffer ind i en udpint jord. Jo mere gold jorden bliver, jo større doser har den brug for af kunstgødningens ødelæggende narkotikum.

Jeg kender et ægtepar på Ærø, der dyrker deres jord efter helt nye og i virkeligheden ældgamle metoder, biodiversitet, i stedet for den sædvanlige, ødelæggende monokultur, der udpiner jorden. Der er ingen kunstgødning, ingen pesticider. Og efter kun tre år ser de allerede resultater. De dyrker bl. a. edamamebønner, butternut-græskar, solbær, hindbær og stikkelsbær, bladbeder, kartofler i tangbede, hvidløg og asparges, og det er kun en del af udvalget. Udbyttet er langt større end det sædvanlige. Det vrirler med fuglearter, de ikke har set før, bl. a. gærdesmutter, rødstjerter, rørhøg, og agerhøns. Første år var der kun kålsommerfugle. Nu er der ni forskellige arter af sommerfugle som dagpåfugleøje, aurora og græsrandøje.

Forfatteren fra Mors, Knud Sørensen, udgav i slutningen af halvfjerdserne en digtsamling "Beretninger fra en dansk udkant". Det er måske en af de første gange, ordet udkant dukker op som en betegnelse for en provins, der er i færd med at miste sin kultur, sin forbundethed med jorden og omsorgen for det levende. Tænk, hvis EU-støtten til landbruget blev lagt om, så den belønnede kærlighed til jord og natur, eksperimenterelyst, diversitet og mangfoldighed i stedet for at give kunstigt liv til et landbrug, der monomant holder fast i et dyremishandlende kvæg- og svinehold og udpinte, forgiftede marker helliget produktion af dyrefoder. Så ville arbejdsglæde og stolthed vende tilbage til landbruget. Udkanten, der på så sørgelig vis er endt som hjemsted for forbitrelse og forurettelse, ville genopstå som et nyt, attraktivt centrum i en bogstavelig opblomstring af vores trængte civilisation.

Der er inspiration at finde i litteraturen.

Jeg tænker på Friedrich Schillers "Ode til Glæden", der inspirerede Beethoven til hans vidunderlige Niende Symfoni med dens jublende ekstase. Jeg har altid hørt symfonien som en hyldest til friheden, og sådan er den også igen og igen blevet brugt. Men så læste jeg digtet og opdagede, at det er meget mere end det.

"Ode til glæden" er skrevet kort før den franske revolution, Men oplysningstidens indskrænkede, rationalistiske natursyn, hvor mennesket er naturens herre med fri brugsret over alle dens skabninger, deler Schiller ikke. Drivkraften i naturen er i hans øjne ikke arternes beskidte overlevelseskamp, men glæden. "Glæde, det er kendemærket/ på den evige natur./ Glæden, glæden driver værket/ i det store verdensur/ lokker blomsten frem/ og sender sole ud i dyst beredt, himmelkugler, ingen kender/ ingen stjernemand har set."

Det er måske paradoksalt at tale om glæde ved en begravelse, hvor vi bøjer hovedet i sorg over noget tabt. Klimasammenbruddet kan virke lammende. Men det kan også gøre noget andet ved os: Få os til at åbne øjnene, og så er det ikke kun mørke, vi ser, men muligheden for at genfinde glæden og det fællesskab, vi har med naturen og hinanden, ikke i en overmodig, rethaverisk skaberkraft, men i ydmyg samhørighed.

Lad os sammen danse ind i en ny verden.

Så kan det sidste farvel til en død fjord, måske også blive begyndelsen på en genfødt natur.

Talen [har været trykt](#) i dagbladet Politiken den 30. marts 2024.